

יומן צפון אפריקה

(פרקי שליחות)

אזענו לתחנת התכנת של תונים, סמוך לתצות. הנוסעים התפזרו, תוך רגעים מספר. יצאתי עם שני רעי על פני הרובה הריקה שלפני התחנה. הלכנו לאורך הרחובות, עד שנחלקנו בשומר לילה ערבי, מזויין ברובה. הלה יעץ לנו לחפש מלון ברחוב הסמוך. עברנו מרחוב לרחוב, עייפם עד מוות, כשהבילותינו מעיקות עלנו. מחוסר שינה ומחמת ההתרגשות כמעט שלא צעדנו ישירות בחשכת הלילה. כל המלונים שהיו מרוקנים ברובע זה, הציגו שלטים "קומפלט", כלומר תפוס עד אסם מקום. בבואנו לשלט הרביעי, החלטנו בכל זאת לדפוק על דלת המלון. כושי רחב כתפיים פתח לנו. לאחר הפצרות רבות הסכים לתת לנו לישון בבאר. היינו רעבים ולא היו לנו אלא קופסאות תפוחי אדמה מבושלים. פתחנו קופסה ואכלנו תפוחי אדמה קרים ושתינו את המיץ מהקופסה. מרוב מתיחת ועצבנות, פרץ ריב, בין שני ירדני, שלא יכלו עוד לשלוט בעצביהם. ידענו היטב, שכאן מסורים אנו ביד המקרה, ללא כל עזרה. שרפנו אתרינו את כל הגשרים וספק היה בעינינו אם יגיע משהו אחרינו. לאחר שידולב מרובים עלה בלוי להשקיס את הרוחות. רק הודות לצעקות וליריות ברחוב, שנמשכו כל הלילה, נמנעה השומת לב השוער לקטטה שפרצה בתוכנו.

לפנות בוקר האונתי בהרדה לתזמורת-היריות. ידעתי שימים קשים עומדים אחר כחלנו. אמרתי בלבי: "הלא זהו הדבר, שינינו לך קודם צאתך. נקלעת לארץ זרה, בה מהומה ושואה, ועליך להביא את בשורת ציון, ולהגיש עזרה!" אותו בוקר קנאתי בכל נערירועים ישמעאלי, המהלך אחר העיר בעצם בית-שאן והחליל מכה לפניו. במה זכה זה לשלוח ונחת, בעוד שאני מטרד ומרוחק מביתי. איחוו בוקר עמדותי כתפילה, בטרם צאתנו לרחובה של עיר. אפילו יג חברי, שכודך כלל הראה התאפקות יחירת לכל ביסודי דתי העיר לי ברצינות: "ושמא תעמוד לנו זכות התפילה". עמדנו חיוורים ורצוצים מאחורי התריס המודד, ופנינו אל הרחוב המכוער והמלוכלך באיזור המלונים ממדרגה שלישית ורביעית. התניעצנו הרש מה לעשות כדי להתבסס בהקדם. ברור היה, שאם לא נמתדר תוך יומיים-שלושה הוחט, ששנים יחפשו מורה מהארץ המתגורר בעיר בעוד שהשלישי ידאג לחדר. קבענו שני מיפגשים אלטרנאטיביים במקרה שמשום-מה, לא נוכל להיפגש בצהריים. יצאנו יהו, כדי לקבוע את מקום המיפגש וגם כדי לסעוד את לבנו. לא ידענו, שכל העיר טובלת מרעב וכמעט אין כל מזון, שאפשר להשיגו בדרכים רגילות. עברנו מהחגב המלונים ונכנסנו לשדרות "יול סרדי", הרחוב הראשי של תונים. על פנינו חלפו עשרות אנשים כבגדים בלויים ופנים נפולות. ביעף חלפו גיפים עם חיילים אמריקאנים הבושים קסדות פלדה וחמושים בתחמקלעים. תפקידם היה להבטיח שיירות האספקה, שהועברו השכם בכל בוקר, בטרם יתפור הערפל המחפה על העיר מעין אוירית האויב. בפנית הרחוב עמד שוטר צרפתי אחד מרבים, שהיו פזורים ברחובות הראשיים. בראותנו זאת, שינו מכוונתנו להיפגש בשדרות שהיו המקום השמור ביותר בכל העיר. לאורך השדרות, לא נראו ההתקהלויות הרגילות, ככלל ערי העולם. אפילו ליד דוכני העתונים נראו אנשים ניגשים בחפז, הוטפים גליון ופונים לצדדים. אותו יום לא ידענו

עדיין, שחלק זה נקבע כאיזור בטחון לכוחות בעלות-הכרית. בלי משים עמדנו בשערי הקאתרלה הגדולה, בת שני צריחי פעמונים. על מדרגות הבית ישבו הלכים אחדים, שרק הצגת קופסת פח הבדילה כינם לבין רבים אחרים ברחוב. בצל בניין רב-מידות זה קבענו את המיפגש. מצאנו סימטה קטנה המובילה אל בניסה צדית לבניין, שממנה אפשר לצפות אל הרחוב הראשי. ליד דלת הכניסה תלויה היתה עדיין מודעה בגרמנית, שהודיעה לחיילי צבא רומל, באילו שעות מקבלים הבמרים הקאתרליים ובאילו שעות הפרוטסטאנטיים. כלל לא העלינו על דעמי שצבא הסמאים עוד שייר-מקום לפולחן זולת הטבטוני. החנויות נפתחו וחשמליות התחילו מהלכות בפסיהם. בדי לא להיכשל, החלטנו לא להסתמש בבלי רבב צבוריים, עד שלא יהיו נהירים לנו בל הנאי המקום. צעדנו לאורך "אחיו וי פאריס" הרחוב הארוך ביותר, החוצה את העיר מחוץ הים עד שלוחות ההרים במערב. הבטנו בעין ביותח על העוברים על פנינו, אולם לא יכולנו להחליט מי כאו יהודי, ואם כדאי לפנות אליו. כמעט לא הרגשנו, שעבר זמן רב, עד שעמדנו לסתע בפני בית עליו התגוסטו אחיות עבריות גדולות לרוחב הבית ומעל לשערינו. עמדנו נוכח בית-הכנסת הגדול של תוניס. הבנין החדיש, הוקם שנים אחדות לפני מלחמת העולם השנייה. בזמן הגרמנים שימש בית חולים לצבא. בל הדיהוט נהרם וכלי הכסף והזהב נשדדו. כתמי ופת העירו שהמקום חולל בודון, מלבד השימוש הפוגע באלמנים הצדדיים, להחזקת כומי קצינים, המקום טרם טוהר ומצאנו את הדלתות עצולות. עודנו תוהים על הבית, יצאה לטראתנו נערה שהזמינתנו להיכנס למרחף. מצאנו במקום משפחות אחרות של פליטים שהתגוררו בין שברי כלים וערימות של אשפה. ריח קשה עמד בחודים הקטנים ובאלמים ורק כקושי עצרנו בוח לעמוד במקום. זו היתה הפגישה הראשונה עם יהודי המקום. שאלנו את הנערה למקום מגוריו של אותו מורה, בו הארץ. לשמחתנו הסכימה להוליכנו לדידתו הנמצאת בקרבת מקום.

הגענו לבית ברחוב קטן ועלינו לקומה השלישית. מלחנתו דפקה ברלת רון נפתחה על ידי צעירה שחרחרת שכינויה הנוודע — "הנכרת". בעברית רהוטה הזמינתנו להיכנס. לקראתנו יצא אדם נמוך קומה. בעל משקפיים, בגיל חמישים בערך. נבנסנו לחזרו ואמרנו לו בקיצור, שנשלחנו לפעול בקרב הנועד היהודי. לשאלתו הראשונה, אם יש בידענו בסף; ענינו לו, שאין אנו זקוקים בנדון זה לעזרתו. הדהרתי: "האם משמעות השאלה להוציא מפנינו מהו הסכום המצוי תחת ידינו?" היתחי יותר נוח להאמין, שמצאנו את האיש המתאים. מאשר חברי אפי, גישחו והזירה היתה מזוגמה בעיני, אבל סמכתי על שיקולו. אכן, התברר לנו אחר כך, שחששותיו היו מוצדקים. הוחלט, כי המורה ישיב בשכילנו בגדים אורחיים בכסף שניתן בידו וכן יתעניין בהשגת חדרים נפרדים. לא נפתרנו להצעתו ללון בחדרו, בעיקר, מטעמי זהירות. חזרנו לסימטת-הבנסיה לשעת המיפגש השני ומצאנו אתי יג, בולו דריכות וצפייה. טיפרנו לו את כל הקורות אותנו והחלטנו לעות, איך לנהוג במורה שמיבו אינו ידוע לנו. אף-על-פי-כן נאלצנו להכניסו כסוד פעולתנו. יג, מצא שני חדרים במלון אחר, וכבר הפכיר את חפציו. ככואנו למלון נדרשנו להירשם, דבר שלא היה כל כך לרצון לנו.

למחרת יצאתי אל דירת המורה. החלפתי את בגדי והטמנתי את המדים והתעודות במנוחה. בלוינו יצאתי לשוק הבגדים המשומשים וקנינו לחברי חפצים מתאימים. השוק, נמצא במרכז הרובע הערבי, מקום שהצפיפות רבה ביותר. כקרב ההמון השוקק, הרגשתי בסחור-יחור מאשר ברחובות הפרחים של הרובע האירופי. כל הסחורות נפרשו על הארץ בפתח החנויות. נמצאו בגדים וכלי בית רבים, שמעולם לא היו מגיעים למכירה, לולא נשדדו בזמן המלחמה. סוחר שהכרתיו אחר כך סיפר לי שהיו כנופיות אחדות, שניצלו את שעות האופקה כדי לשדוד את הרירות הריקות מאדם. הרבה רבוש יהודי, נמבר לידי הערבים. בחרתי בשכיל החברים בחליפות אירופיות מאריג מקומי. בזמן המשא ומתן שהתנהל בערבית, שאלוני המוכר הערבי פעמים אחדות בדאגה, למה לא הספקתי ללמוד את הניב התוניסי; כתשבו אותי לאחר הערבים הסוריים הרבים, שגשארו במקום לאחר שנעזבו על ידי אדוניהם

הגרמנים. לנמיגתם לא דאגו אולם בגלל אהדת הערבים המקומיים הצליחו להימלט. ש. מתלמידי המורה. לקחנו לדירה פנויה בשעה מאוחרת בלילה. המפתחות נמסרו לו עוד קודם על ידי איטליקה בעלת הדירה. המקום נראה לנו מזהב, בייחוד שלא נמצא בקרבת הריכוזים של היהודים. אמנם, לא רצינו לגור בולנו דמקום אחר, אבל כך עבד חנה לנו וזה בכך. הסתדרנו ללינה בלילה במיטה יתרחבה, שתפסה את רוב החדר. מעל לראשינו התנוססה תמונה גדולה וכבדה של המאוזגה עם בנה. כיון שהיה בדעתי להתפלל תפילת ערבית, הפלתי את התמונה אל הקיר. ל"מהפכה" הזאת היו תוצאות מעשיות מאד, עוד באותו לילה. אך שכבנו לישון נפתח מטרידירות כבלילה הקודם, אלא שהפעם בקרבת מקום. בעיר נותרו יחידות צננים גרמניות שיצאו מדי לילה לפעולות חבלה. בסיסייהם היו ברובע האיטלקי, אליו נסוגו סמוך לחצות. כדור שתדר לחדר, נתקע בקיר. האם הקדושה" גוחקה מהחבל וירדה על ראשינו. כיון שהוכוּכית הופנתה אל הקיר נחבלה המסגרת מעט. דבר לא גשבר, וגם אנו יצאנו בשלום.

מדי בוקר, נוהג הייתי לצאת לרחוב ולעמוד בתור לפני חנות בה נמכרו חביתות עשויות קמח ומטוגנות בשמן רותח. על התנור מצופה מרצפות ומרסינה, נבנתה חבית שמלאה שמן. ערבי אחד, היושב על שולי החבית, השליך את הבצק ושלה אותו בשפוד שבידו. חנויות אלו, נפתחו על ידי השלטונות להקלת מצוקת הרעב שאחזה את כל העיר. חביתה זו, שנאכלה חמה במקום היתה המזון העיקרי לאלפים. באו אנשים רבים שלא חסרו כסף, אלא לא יכלו להשיג תמורתו מיצרבי אוכל. בעודני עומד, בשבילי לבין ראש התור כעשרה אנשים, יצא צעיר אחד, מהעומדים לפני בתור, ניגש והשליך מהשבבים בהם פרוסו הערבים את האש לתוך התנור וחזר למקומו. איש לא שם לב, אולם לבי דפק בי הייתי בטוח שזהו יהודי. עקבתי אחריו וראיתי נכנס לאחת התנויות ברחוב סמוך. כל התנויות היו פתוחות לפי סקורת השלטונות, אך דבר לא היה בהן למכירה. לא יכולתי לקבוע את סוג התנועה. החלטתי להתעניין בעזרת הקשרים, בצעיר הזה. לאחד יומים נפגשתי איתו ומאז היה מכי אחד הפעילים בקבוצתנו. הייתי מרבה לבוא לביתו ועזרה חשובה מצאתי אצל אביו ובני ביתו. בבית הזה אפשר היה לשוחח חפשי בעברית. כאשר הכרנו מקרוב, הפקרנו בביתם סכרמי כסף ויכרם, בהם היתה חלווה עבורתנו. האב היה לנו לגובר ולייעץ נאמן. לפי עצתו הפרשנו, מפעם לפעם, סכומים קטנים לצדקה. ככל שהתקרבותי יותר לתנוה של מכי מצאתי בתוכו אנשים בעלי אופי ובעלי כשרונות, שארגנו אחר כך את תנועת הנוער הדתית וסרו את סניפי תורה ועבודה בכל רחבי המדינה.

לבית מכי הזמננו לפי בקשתנו כמה חיילים מבני הארץ, ששרתו במסגרת חיל האויר, בשדה התעופה של קייב. שלא כמקובל לגבי ישראלים צורפו אלה ליחידה שעברה מפקוד המזרח התיכון לתוניס.

מתוך העתונות המקומית נודע לנו, שהצבא פתח מקום תפילה בבית הכנסת הגדול, ומתחדשות בו התפילות. האולם הגדול, אחר שנוקה וסודר ואף הוחזרו חלק מרהיטיו. השרה אוירת קודש כמדיני הגדולים וביפיו האדריכלי. באחד האולמים הצדדיים סודר מגין מיוחד לחיילי אומות הברית, בנוסח אשכנז. כאן נתבנסו מדי ושבתי, עשרות איש מכל החיילות. לפי שמקום תפילה זה היה משותף לכל המחנות. התחלפו גם רבנים צבאיים בעריבת התפילות ובנאומים. כאיש הארץ, סקרן הייתי לשמוע, מה בפי רבנים אלו. בדרך כלל היה נושא הטפתם רחוק מבעיות היהודים במלחמה הזאת והשתדלו להישאר בתחומי המחשבת הדתית הכללית, שאינה מיוחדת לדת היהודית. מה גדולה היתה ההפתעה כאשר באחת השבתות, היה זה שבת ראש חודש ופרשת "לך לך", גרשה פרשה זו כפשוטה. על ידי רב צבאי אמריקאני בתרגומו את דברי הבתוכ בראש הפרשה, הוא עבר והסביר, שאף היום עלינו לעשות בסגות אבינו אברהם. בתום התפילה ניגשתי אליו ומיד פנה אלי בעברית שוטפת. דרשתו היתה דקע

שנה

לשיתחי הראשונה עם הרב הצבאי ל. חרפל ז"ל, איש התנועה מאמריקה. נשארנו יושבים על הספסל ושוחחנו על המצב בארץ ובעיקר על תכניות לפעולה תנועחית במקום. גבה קומה, בעל מבט מחייך ונעים, הקשיב וסיפר חליפות. טרם ביקר בארץ ורק הבירה מחאך התענינות של שנים. עם יחידתו בחיל התעופה, שפעלה במחנה האמריקאני השני, השתתף בכל כיבוש צפון אפריקה וקיווה לנסוע לארץ בסוף סערכה זו.

חלפו שבועות של פעולה, שנשענה על החברים הצעירים. ללא לאות השתתף הרב חרפל בהקמת התנועה. בין נסיעה ממחנה למחנה, ביקודים במועדונים ושוחות עם בודדים וקבוצות. הגישה המעשית, הנבונות לעסוק בכל, הפליאו ביתר אצל אדם שתפקידיו הרשמיים הטילו עליו חובות שרות רבות. עם התקדמות המלחמה הותקן החוף הצפוני לבסים פלישה לאירופה. איש טרם ידע מתי ולאן, אך הורגשה תזוזה של מאות אלפי איש על בליהם ומבשיריהם, לקראת כיבוש מצודת אירופה. ביקורי הרב פתחו והלכו, עד שנפסקו במעט בגמדי הקשרים שהיו הדוקים במשך השבועות הראשונים נתרופפו והלכו. בימי הכנות אלו, שקדמו לפלישה, נמסר לי מכתב ממנו בו הודיעני שקיבל חופשה מיוחדת של כמה ימים ובדעתו לטום לבקר בארץ. כרגל הלכתי לראווחו בבית מלוננו. כדי להסיח את דעחנו מהפרידה יצאנו לבקר ררובע היהודי. בדרך התובחנו ארוכות על שאלוח מדיניות וישוביות לסיוס המלחמה, שהיה נראה קרוב. חיארנו איש איש את שובו מן הנבר. דעת ידידי היתה שאין באפשרות רב ציוני דתי להישאר לעולם בגולה ולהטיף לה. שיחחנו שטפה ועברה אל בעיות הרבנות בארץ בכלל ובקיבוץ בפרט.

לא ידעתי שזו שיחחנו האחרונה. נדברנו שנחקשר לאחר ימי החופש, אך עברו ימים וכל ידיעה לא הגיעה, עוד ימים והנה מודיעני הרב הצבאי הממונה עליו את הבשורה הרעה, שהרב הצבאי חרפל ז"ל מצא את מותו בנפול האחידון בו המריא אל הארץ. נזכרתי בכל השחזה הארוכה על הרבנות, שסיימניה בשובנו מסירוננו, ליד שולחנו בלשכת הכמרים שבמיפקדה. רציתי לשלוח בידו דרישת שלום אל חברי ומאין נייר אחר, הציע לי אח הנייר באמרו: "מוסב שאנו נשתמש בו, משאחריס ישתמשו בו נגדנו". עמדנו ודפדפנו בחוברות הרבות בעלות תוכן מיסיונרי, שנעדמו בחור, משלוחיהם של כל מינה חברות וביחות דתיות אל חיילי הצבא. הפסקים מן התנ"ך שעטרו חוברות אלו, עוררו אותנו לדבר על אומות העולם ועל אמונתם שהכויבה, היה מזור לשמוע את דבריו יוצאים קשים וברורים במקום זה בעברית. בזועמו נראה היה צעיד משנותיו כמדי הצבא, עת השמיע אח מר טענותיו על הגויים, בלשכת הכמרים, נוכח ספריהם ונוכח חמונות "ארבעת הגדולים", שהציעו עלינו בשלוחת אלילים. נשארנו עומדים דוממים. כל שהיה לנו לאמר, כבר נאמר. יצאנו על פני הזקפים הכושים, שרובים מכודנים היו בידיהם. בחוץ טפטף גשם קל. קולות הרחוב בלעו אח צעדינו בלבתנו איש לדרבנו.

מצפיה

שנתון "הצופה" לשנת תש"ג
מקום ליובל החמישים של תנועת הצופות
הקולומית

הוצאת
הצופות

תש"ג
אוצרת
הוצאת הצופות